

EDEBİYATTA İNSAN-HAYVAN MELEZLEŞMESİ: BULGAKOV'UN *ŞARİKİ*

Human-Animal Hybridisation in Literature: Bulgakov's *Sharik*

Erhan KORKMAZ*

Öz

Bu çalışma, Mihail Bulgakov'un *Köpek Kalbi* eserindeki posthümanist öğeleri ele alarak, insanın ve insan-olmayanın neliğine dair metin içi söylemleri değerlendirerek tartışmaya açmaktadır. Romandaki doktor Filipp Filippovich Preobrazhensky, ölü bir insanın bedeninden aldığı hipofiz bezini ve testisleri bir sokak köpeğine naklederek köpeğin, hızlı bir evrimsel süreç geçirerek insanlaşmasına tanık olmaktadır. Şarik adındaki sokak köpeği, önce Şarikov, sonra da Şarikov Bey olmaktadır, fakat Preobrazhensky'nin arzuladığı insan olma hali, hiç de sadece insanlaşmaktan ibaret değildir. İnsanlaşması için medenileşmesi de gerekmektedir. Şarik(ov), insanlaşmanın bedelini yeteri kadar insanlaşmamak üzerinden aldığı sert eleştirilerle öder. Romandaki karakterlerin söylemlerinin, posthümanist tartışmalarda önemli noktalara temas ettiğini görürüz. Beşeri kültür ile doğa kültürü arasındaki kartezyen yarılma, neyin beşeriyete, neyin doğaya içkin olduğu üzerinden sert bir biçimde kendisini romanda gösterir. Bunun yanı sıra, edebiyat alanının ürettiği söylemlerle toplumsal bir inşayı beslediği gerçeği de Bulgakov'un satır aralarına yerleştirdiği Sovyet rejimi karşıtı söylemleriyle bir kez daha tasdiklenmiş olur, çünkü *Köpek Kalbi* eseri 1925'te yazılmış olmasına rağmen 1987 yılına kadar Sovyetler Birliği'nde yasaklı olmasından dolayı yayınlanmamıştır. Bu çalışma, romandaki insan-insan olmayan ayrımını sorsallaştırmakla birlikte, edebiyatın toplumsal anlamda inşacı rolünün önemine de vurgu yapar ve değerlendirmelerine hem romancıyı, hem romandaki karakterleri hem de okuyucuları dâhil eder.

Anahtar Sözcükler: İnsan-hayvan melezleşmesi, posthümanizm, insanmerkezcilik, Kartezyen düşünce, Sovyet edebiyatı.

ABSTRACT

This study analyzes the posthumanist elements in Mikhail Bulgakov's *The Heart of a Dog*, evaluating and discussing the in-text discourses on the nature of the human and the non-human. The doctor in the novel, Filipp Filippovich Preobrazhensky, transplants the pituitary gland and testicles from a dead human body into a stray

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar ve Medya Programı, Ankara/Türkiye. E-posta: erhan.krkmzoglu@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9744-6484.

dog and witnesses the dog's rapid evolutionary process and humanisation. The stray dog, named Sharik, first becomes Sharikov and then Mr Sharikov, but the state of being human that Preobrazhensky desires is not at all just humanisation. In order to become human, he also needs to be civilized. Sharik(ov) pays the price of humanisation with harsh criticism for not being humanized enough. The discourses of the characters in the novel touch upon important points in posthumanist debates. The Cartesian split between human culture and the culture of nature manifests itself harshly in the novel in terms of what is intrinsic to humanity and what is intrinsic to nature. In addition, the fact that the field of literature forge a social construction with the discourses it produces is once again confirmed by Bulgakov's anti-Soviet regime discourses placed between the lines, because although Dog's Heart was written in 1925, it was not published until 1987 due to its ban in the Soviet Union. This study, while problematising the distinction between human and non-human through posthumanist elements in the novel, also emphasizes the importance of the socially constructive role of literature and includes both the novelist, the characters in the novel and the readers in its evaluations.

Keywords: Human-animal hybridisation, posthumanism, anthropocentrism, Cartesian thought, Soviet literature.

Giriş

İnsanın insan-olmayan hayvanlarla birlikteliği çok eskilere dayanmaktadır. Hatta insanın evrimsel sürecini göz önünde bulundurursak, bu ikisini ayrı bir tarihsel bağlamda düşünmemiz mümkün değildir. Tarihsel sürecin nasıl olduğu noktasında çeşitli tarihsel inşalara denk geliriz. Kimi sosyal bilimciler, Norbert Elias'ın (2004) yaptığı gibi tarihin ilerleyişini uygarlaşma pratikleri setiyle inşa ederken, kimileri Hegel'in (2011, 2006) yaptığı gibi teleolojik bir çizgiden inşa eder. Karl Marx'a baktığımızda tarih, kapitalizmin iç çelişkileri içerisindeki sınıf mücadelesiyle emeğin tarihidir (Göymen, 2007: 1-3; Yurdakul, 2018). Michel Foucault, Friedrich Nietzsche ve Gilles Deleuze gibi düşünürler ise birbirlerinden bazı noktalardan ayrılırlar da tarihin bir dizgesellik içerisinde olmadığını ve tekilliklerin, ayrımların göz ardı edildiklerini savunurlar (Ayıtgu, 2016: 137; Bayar, 2004: 246-247). Tarih anlayışının farklılıklarına dair daha birçok farklı cepheden örnekler verilebilir. Günün sonunda, denk gelinen çoğu tarih anlayışının insanmerkezci biçimde kurgulandığına, insan-olmayan hayvanların tarih sahnesindeki failliklerinin göz ardı edildiğine, tabiri caizse, Gayatri Chakravorty Spivak'ın (2023) tabiriyle "madunlaştırıldığına" tanık oluruz.¹ İnsan-olmayan hayvanların tarihine

¹ Spivak, bu kavramı postkolonyal feminist eleştiri içinde, batı-dışı ülkelerde yaşayan kadınların batılılarca göz ardı edilmesini Marksist bir perspektiften eleştirirken kullanır. Sözgelimi, 19.

ilişkin denk gelinen çoğu metnin, evrimsel biyologlar tarafından mekanik bir biçimde ele alındığını, bunun da nedeninin 17. yüzyıl düşünürü René Descartes'in fikirleri olduğunu görürüz. Descartes, ruh-beden ayrımında, bedeni ruh karşısında ikincilleştirerek, insan-dışındaki her bedenin ruhsuz olduğu, insan ruhunun varoluşu gereği bir bilince sahip olduğunu iddia eder:

Bedenerimize benzeyen ve ahlak açısından eylemlerimize olabileceği kadar öykünen makineler olsaydı, onların gerçek insanlar olamayacağını bilmek için çok kesin iki nedenimiz olacaktı. Bu nedenlerden birincisi: onlar hiçbir zaman bizim düşüncelerimizi başkalarına bildirmek için yaptığımız gibi, sözleri ve öbür işaretleri birleştirerek kullanamayacaklardır [...] ikincisi: onlar bazı şeyleri çok iyi yapsalar da [...] bilinçli olarak devinmedikleri ama yalnızca organlarının konumuyla devindikleri görülecektir (Descartes, 1998: 85-86, akt. Sunar, 2020: 26).

Descartes'in bu yaklaşımı, insan-olmayan hayvanları da kapsayan, insan-dışındaki her şeyin mekanik, bilinçsiz, çevresel etkiler tarafından kullanılan varlıklar halinde görülmesini sağlar. Descartes'ten sonraki kuşaklara damgasını vuran Charles Darwin dahi her ne kadar alanında paradigma kırıcı çalışmalar yapsa da insan-olmayan hayvanların konumunu, insanın düzleminde, daha eşitlikçi bir biçime taşımayı başaramaz. Onun teorilerinden esinlenen Herbert Spencer, Thomas Malthus, Francis Galton gibi sosyal bilimciler, bugün "Sosyal Darwinizm" dediğimiz bir anlayışı geliştirdiler ve Darwin'in doğal seçilimini sosyal bilimlere uyarladılar. Bu durum sadece insanlar arası etkileşimle sınırlı kalmadı. Bazı insan toplulukları, belirli ölçütler doğrultusunda, diğer insan topluluklarına nazaran daha değerli kılındı, ki bu aynı zamanda, değerli görülen bu toplulukların, evrendeki diğer tür canlılara karşı da değerli kılındığı anlamına geldi. Sosyal evrimcilik anlayışı, insanları belirli değerler üzerinden tasnif etmenin ötesinde, ilerlemeci bir tarih anlayışının günümüzde yer etmesini sağladı.² 18. yüzyılda Fichte, Schelling ve Hegel gibi Alman idealistler, tarihi, diyalektik gelişmeler üzerinden okur-

yüzyılda Hindistan gibi ülkelerde yaşayan kadınların, kocalarının ölümünden sonra intihar etmelerini, batının sömürge koşulları altında yaşamamaya yönelik bir protesto olabileceğini tartışır. Ben ise bu kavramı, insan-olmayan hayvanların, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, tarih sahnesinden silinmişliklerine işaret ederek, "Peki ya bu insan-olmayan hayvanlar da kadınlarla aynı kaderi paylaşıyorsa?" gibi bir soruyu gündeme taşımak amacıyla kullanıyorum.

² İlerlemeci tarih anlayışı, genellikle aydınlanma çağının bir felsefesi olarak, 17. yüzyıllarda başlatılsa da bu anlayışın köklerinin aydınlanma öncesinde, milattan önceki dönemlerde de izin sürebileceğini düşünüyorum.

ken, sosyal Darwinistlerin görüşlerinde tarih anlayışı, lineer bir dizgide, ilerlemeci, basitten karmaşığa şeklinde inşa edilir (Tilci, 2022: 404). Hal böyle olunca insana ait olan tarih anlayışı, gelişerek ilerlerken tarihten madunlaştırılan insan-olmayan hayvanlar gelişemezler. Bu yüzden, bu çalışmada ele alacağımız Mihail Bulgakov'un *Şarik* adlı karakterinin köpekten insana dönüşmüş olması yetmez, aynı zamanda tarihin gelişim/uygarlık çizgisini de yakalaması beklenilir.

İnsan(lar)ın insan-olmayan hayvan(lar)la ilişkilerini ön plana koyarak, beşeri kültür ile doğa kültürü arasındaki bu yarılmayı kapatmaya çalışanlar olmuştur. Bu yöndeki çalışmalar, özellikle 20. yüzyılın ortalarında başlayıp günümüze kadar katlanarak ilerleyen posthümanizm çalışmaları altında daha da artmıştır. Bugün bakıldığında birçok araştırmacı beşeri kültür - doğa kültürü gibi bir ayrımın bayatlamasına, böyle bir ayrımla teorik bir zemin inşa etmenin gülünç karşılanmasına neden olmuşlardır. Örneğin, antropolog Philippe Descola (2013), Amazon ormanlarında yıllar süren saha çalışmalarının sonucunda, araştırdığı topluluklardaki insanların insan-olmayan hayvanlarla nasıl etkileştiklerini ve bu ilişkilerin de simbiyotik/hayati bir gereklilik doğrultusunda kurulmuş olduğunu söyler. Derek Ryan (2022), insan-olmayan hayvanların, tarih içerisindeki psikanalitik, fenomenolojik, ontolojik-epistemolojik tartışmalardaki konumlarını eleştirel bir biçimde ele alarak, insanmerkeziliğin akademik izini sürmeye çalışır ve insana ilişkin üretilmiş sosyal kuramlarda insan-olmayan hayvanların doğrudan veya dolaylı olarak araçsallaştırıldığından bahseder. Donna Haraway (2013), insanın insan-olmayan hayvanlarla, hatta insan-olmayan her şeyle kurduğu ilişkinin insanmerkezci olduğunun, insanın çevresel bir farkındalıkla, çevresindeki şeylere karşı duyarlı olup, onu/onları bedeninin bir uzantısı olduğunu fark etmesi gerektiğini söyler. Bu farkındalık Haraway'e göre hem türçülüğün hem de feminist mücadele içindeki bedenin ataerkil ilişkiler bazında indirgenmesinin önüne geçer (Bozok, 2019: 132; Çelik, 2018: 29-32). Haraway'in bedeni politik bir araç olarak ele alması şaşırtıcı değil, keza Descartes'in yarattığı ruh-beden ayrımını düşünürsek, buradaki ikincilleşen beden aynı zamanda ikincilleştirilen/ötekileştirilen şeyleri de bedenselleştiren bir ideolojiyi doğurmaktadır. Bruno Latour (2021, 2022), ilişkilerin sadece "insan-insan" etkileşimlerinin dışında farklı aktörler tarafından da kurulduğunu, bir sosyalleşmeyi, sosyal bir oluşumu tanımlamaya çalışırken insanın dışındaki nesnelere de insanla kurduğu ilişki bağlamında ele alınması gerektiğini iddia eder (Demir, 2014: 160-165). Latour da Haraway gibi sadece insanın insan-olmayan hayvanlarla ilişkisini ele alarak canlı merkezci bir noktadan yak-

laşmayıp, insanların içinde bulunduğu nesnelere de etkileşimi olduğunu savunarak nesnenin failliğine işaret eder. Örnekler bu şekilde, farklı disiplinler içerisinde uzatılabilir. Görüldüğü üzere, son yıllarda beşerî kültür ve doğa kültürü ayırımının bozguna uğratılmaya ve insan dışındakilerinin haklarının teslim edilmeye çalışıldığına tanığız.

Posthümanist çalışmalar, sosyal ve felsefi tartışmaların yanı sıra edebiyat alanındaki tartışmalara da dâhil olmuştur. Edebiyatın toplumsal etkisi düşünüldüğünde, söylem üretme veya var olan söylemleri yeniden üretme noktasında işlerliğe sahip olduğunu göz ardı edemeyiz. Klasisizmden sembolizme kadar her edebi akım içinde üretilmiş eserler, içinde bulunduğu toplumsal yapıyı yansıtmakla birlikte yapıya dair güçlü söylemler taşırlar (Korkmaz, 2023: 270-273). Sözelimi, Antik Yunan döneminde yaşamış Euripides, Sofokles, Aiskhylos ve Aristophanes gibi yazarların, yapıtlarıyla dönemin koşullarını yansıttıklarını ve yeri geldiğinde bunları eleştirdiklerini okuruz (Aşkaroğlu, 2020: 200). 19. yüzyıl Türk edebiyatından Samipaşazade Sezai, Nabizâde Nâzım, Recaizade Mahmud Ekrem, Ahmet Mithat Efendi gibi yazarlar, dönemin cumhuriyetinin batılılaşma sorununa ilişkin eserleriyle güçlü tartışmaları gündeme getirmişlerdir (Moran, 2001). Edebiyatın, bu açıdan sosyolojisi yapıldığında, her dönemdeki yazarların ve hitap ettiği okuyucu kitlesinin insan - insan-olmayan hayvan ilişkisine dair doğrudan veya dolaylı yaklaşımlarını ortaya çıkarabiliriz. Nasıl ki feminist edebiyat eleştirilerinde³ edebi metinlerdeki cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiğine dair güçlü çalışmalar mevcut ise posthümanist çalışmalar ışığında da tür-cülüğe dair çalışmalar yapılabilir. Hem yazarların hem de okuyucuların, edebiyat metnindeki insan-olmayan hayvanları nasıl temsil ettikleri, metinlerdeki temsil ediliş biçimlerine yaklaşımlar değerlendirilir. Keza “temsil” kavramı, özellikle son yıllarda, posthümanist çalışmalarda kritik öneme sahiptir. Beşerî bir dile sahip olmayanların, dilsel bazda kendi söylemlerini

³ Buradaki çalışmaları kabaca ikiye ayırmak gerekir: İlk olarak, bugüne değin ortaya konulmuş edebiyat çalışmalarına okuyucuların toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl yaklaştıklarının değerlendirilmesi; ikinci olarak, bir cinsiyete sahip olduğunu iddia eden yazarların hem kendi cinsiyetine hem de dönemdeki diğer cinsiyetlere ilişkin ürettiği söylemlerin değerlendirilmesidir. Tarihte bu alandaki ilk çalışmalara baktığımızda, “bu tür eleştirinin ilk örneklerini Simone de Beauvoir’un *La DertxitmeSex* (1949) adlı yapıtında buluyoruz. Feminist hareketin çok şey borçlu olduğu ve Türkçeye Kadın başlığı altında çevrilen bu kitapta Simone de Beauvoir Marksçı bir yaklaşımla ataerkil toplumu eleştirirken Stendhal, D.İI. Lawrence, Montherlant, Clodel, Breton gibi erkek yazarlarda kadının konumunu da incelemiş ve bu kültürün içinde kadının dışlandığını, marjinal konuma itildiğini göstermiştir.” (Moran, 2002: 251). Ayrıntılı bilgi için bk. (Humm, 1994; Parla ve İrzik, 2021; Selden vd., 2005: 115- 144).

üretmemeleri, biz insanlara onlara dair söylem üretme “hakkını” vermektedir. Bu söylemler genelde insanın kendi doğasına atıflarla bezeli olmaktadır.

Bu makalede, yazıldığı dönemde ve bugün hem konusu hem de gotik tarzıyla dikkatleri çeken Mihail Bulgakov’un *Köpek Kalbi* (2017) romanında yer alan karakterlerin, posthümanist bir hassasiyetle, hangi noktalarda insanmerkezci tutumlar sergilediklerini sorgulayacağım. Makale, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, yazarın ve eserin, yazıldığı dönemdeki konumlarını ele alarak, döneminin sosyo-kültürel yapısına dair biz okuyuculara ne verdiklerine bakacağım. İkinci bölümde ise romandaki karakterleri, birbirleriyle kurdukları ilişkileri ve bunun sonucunda ortaya attıkları söylemleri - yazardan olabildiğince bağımsız bir biçimde- değerlendirmeye çalışacağım. Bu süreçte karakterlerin insan ve insan-olmayan hayvan ilişkilerine nasıl yaklaştıklarını, böyle bir ayırımın altını nasıl kazıdıklarını irdedeceğim.

Sovyetler Birliği’nde Bir Karşıdevrimci: Mihail Bulgakov ve *Köpek Kalbi* Eseri

1917 Ekim Devrimi gerçekleştiği dönemde Mihail Bulgakov, Kiev Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden yeni mezun olur. Edebiyat camiasına 1925’te yayımladığı “Genç Bir Doktorun Anıları” adlı eseriyle dâhil olan Bulgakov, bir süre köylerde doktorluk yaptıktan sonra edebiyata daha fazla vakit ayırmak amacıyla mesleğini bırakır. Mesleki bilgisini, eserlerinde tıbbi süreçleri detaylıca aktararak sergiler. Ekim Devrimi sonrası Sovyet rejimi, diğer birçok alanda olduğu gibi edebiyata da sansür getirir. Bulgakov, eserlerinde rejimin istediği şekilde hareket etmez, komünist propaganda yürütmeyi reddeder. Hatta eserlerinde komünizm karşıtı bir duruş sergileyerek dönemindeki yolsuzlukları, üstenci tutumları eleştirir de diğer Sovyet karşıtı yazarlar kadar sert yaptırımlarla karşılaşmaz, çünkü Bulgakov kaçak dövüştür. Eleştirilerini, doğrudan okuyucuya anlatmaktansa fantastik unsurlar ve bilim kurgu öğeleriyle ifade eder. Yazarın 1920’lerin ilk yarısında kaleme aldığı “*Köpek Kalbi*” eseri de bu şekilde incelikli öğelerle bezeli, eleştirel bir yapıya sahiptir (Özakın, 2019: 37-38), fakat *Köpek Kalbi* sansür kurulundan geçemez ve 1987 yılına kadar Rusya’da yayımlanamaz (Kruglyak, 2009: 434-437, akt. Yetkin ve Öksüz, 2019: 4252). Yazıldıktan ancak 40 küsur yıl sonra kitap ilk olarak Amerika’da Harcourt, Brace ve World tarafından basılır ve yayımlanır.

Sovyet Rusya’sı döneminde sadece Bulgakov değil, Andrey Platonov, Vasili Grossman, İlya Ehrenburg, Vladimir Nabokov gibi isimler de eserlerinde politik eleştirilere doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer vermişlerdir (Gün-

görmez, 2017: 35-37). Edebiyatçıların döneminin politikacıları ile ters düşmesi sadece Sovyet Rusyasına özgü değildir. Örneğin, daha Aiskhylos, Aristophanes, Euripides gibi edebiyat yazarlarının, hatta Sokrates, Platon, Aristoteles gibi düşünürlerin dünyaya gelmediği bir çağda, M.Ö 7. yüzyılda yaşamış şair Sappho Lesbos, döneminin erkekmerkezci söylemleriyle mücadele ederek sanatını icra etmeye çalışmış fakat Sicilya'ya sürgün edilmekten kurtulamamıştır. Ölümünden sonra da cinsel yöneliminden dolayı sert eleştirilere maruz kalmıştır⁴ (Şar İşbilen & Çığır Dikyol, 2020: 148-150). Bu toprakların edebiyat geçmişine bakıldığında, Niyazi-i Mısri (1618-1694), Keçecizade İzzet Molla (1785-1829), Ali Suavi (1838-1878), Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), Ebuzziya Tevfik (1849-1913), İsmail Safa (1867-1901), Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949), Süleyman Nazif (1869-1927), Abdullah Cevdet (1869-1932), Eşref Sencer Kuşçubaşı (1873-1946), Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957), Ziya Gökalp (1876-1924), Nazım Hikmet Ran (1902-1963) ve diğer edebiyatçıların dönemlerinin iktidar sahiplerince uygulanan baskılardan dolayı mecburi olarak yurtiçi-yurtdışı yer değiştirmek zorunda kaldıklarını görürüz (Durukoğlu ve Alkan, 2016: 135-153). Tarihte birçok sansür örnekleri olunca tarihten ders çıkaran edebiyatçıları da eleştirilerini daha incelikli biçimde yapmaya çalışırlar. Eserlerinde satır aralarını okumayı bilen okuyucuları için dönemlerinin iktidarlarına yönelik örtülü eleştirilerde bulunurlar. *Köpek Kalbi* de Bulgakov'un Sovyet rejimine karşı eleştirilerini incelikle dokuduğu eseridir.

Bulgakov, romandaki karakterler üzerinden proletarya ideolojisini, burjuvalığı, mülkiyet meselelerini, dönemin biyoetik tartışmalarını/ biyopolitikalarını (Özakin, 2019), devlet iktidarının yönetim biçimini ve daha birçok şeyi metaforik göndermeler yaparak eleştirir. Örneğin, romanın baş karakteri, sonradan insanlaşacak olan sokak köpeği Şarik, Bulgakov'u temsil ettiğini düşündüğüm başhekim Filipp Filippovich tarafından proleter zevklere sahip olduğu, medenileşemediği yönünde sert eleştirilere maruz kalır. Filippovich'in ağızından dökülen sözlerin, Bulgakov'un politik konumunu düşünürsek, yazara ait olduğunu tahmin etmek zor değil. Şarik'in de Filippovich ve yardımcısı İvan Arnoldoviç Bormental'e yönelik alaycı, burjuva karşıtı sözleri, dönemin Sovyet rejiminin normatif varsaydığı söylemler olduğu aşikardır. Romanda aynı zamanda, dönemin Sovyet Rusya'sında gündelik hayata dair güçlü izdüşümler yer almaktadır, sözgelimi, Filippovich'in hem muayenesi

⁴ Sappho Lesbos'un bugünün tanımiyla "lezbiyen" olduğu varsayılmaktadır. Hatta fark ettiğiniz üzere, lezbiyen kavramı, Sappho'nun soyadından türetilmiştir (URL-1).

hem de yaşam alanı olarak belirlediği hane içerisindeki yaşayış tarzı, evde hizmetçi olarak çalışan insanların Filippovich ve Bormental'e yaklaşımları, o dönemin burjuvasının yaşam tarzlarını yansıtıyor. Diğer taraftan Şarik'in, daha doğrusu insanlaşmış olan Şarikov'un yaşam tarzı, kullandığı dil, eğlenme biçimi ve ilişki kurduğu insanların sosyo-kültürel sermayeleri, o dönemin proletaryalarının gündelik yaşamlarının yansımalarını taşır. En azından Bulgakov'un görmemizi istediği Sovyet Rusyası budur.

Hayvanlaşmaktan İnsanlaşmaya, Medenileşme Anlatısı: Şarik'ten Şarikov Bey'e

Makalenin kapsamından çıkmamak adına, eserdeki politik göndermeleri bir köşeye bırakarak insanın ve insan-olmayan hayvanın ne'liğine dair söylenenler üzerinden bir söylem analizine girişeceğim. Şarik karakteri, her ne kadar tavır ve tutumları ile okuyucuya öcüymüş gibi gösterilmeye çalışılsa da işin aslının öyle olmadığını, Şarik'in Filippovich ve diğerleri tarafından insanmerkezci bir anlayış doğrultusunda küçümsendiğini düşünüyorum. Şarik'in şu sözleri tüm ezici gerçekliğiyle karşımızdadır:

'Öf be!... Yok tükürme, yok sigara içme... Oraya gitme... Ne bu ya, tramvayda mıyız? Neden yaşamama izin vermiyorsunuz? Babalık lafına da boşuna sinirleniyorsunuz! Ben mi istedim beni ameliyat etmenizi?' diye havladı adam öfkeyle. 'İşe bak be! Hayvancağızı yakala, başını dilim dilim doğra, sonra da hor gör. Belki ameliyat için izin vermedim, ne belli? Ve... (küçük adam bir formülasyon arar gibi gözlerini tavana dikti) yakınlarım da vermedi. Sizi dava etme hakkına sahibim belki, değil mi?' (77).

Şarik'in "...Belki ameliyat için izin vermedim, ne belli?" sözü, insanın insan-olmayan hayvanlarla iletişiminin körlüğünü bir kez daha bizlere gösterir. Romanın ilk giriş kısmı, Şarik'in yaşadığı sokağı betimlemelerinden oluşmaktadır. Çevresine bu kadar aşına olan Şarik'in, çevresi tarafından görülüp dinlenmemesi, üstüne üstlük izinsiz bir biçimde beden hakkının gasp edilerek kesilip biçilmesi bizi etik açıdan Şarik'e daha da yaklaştırır. Doktor Filippovich ve yardımcısı Bormental, kendilerinden istenmeyen bir şeyi, insan olmayı, Şarik'e sunma zahmetini gösterdikten sonra bu sefer kendilerinde Şarik'ten daha insan olmasını, medenileşmesini isteyebilme haklarını bulurlar.

Doktor Filippovich ve Bormental'in Şarik'ten medeni bir insan olmaya yönelik beklentisi, Norbert Elias'ın uygarlaşma tarihine birebir uymaktadır. Elias, *Uygarlık Süreci* (2004) eserinde sümürmek, tükürmek, seks yapmak, yemek yemek gibi doğal ihtiyaçların tarih içerisinde saray erkânı tarafından

nasil belirli normatif davranış setiyle çerçevelendiğini anlatır. Freud'un uygarlaşmayı anlatırken işaret ettiği üzere insan, sadece insan olarak içgüdüleriyle hareket etmek yerine onları dizginlemeye, güdülemeye çalışır (2011). "Uygarlık bir sapma mıdır? Eğer uygarlık kavramını doğal olanla karşıtlık içinde düşünürsek bu soruya bir şekilde evet yanıtını vermemiz gerekir." (7). Doktor Filippovich, eser bağlamında her ne kadar Sovyet Rusya karşıtı eleştirileriyle tanınsa da burada daha temel bir sorun yatmaktadır, o da insan-merkezci hâkimiyetin etkisi altındaki olmasıdır. Bir insana ait hipofiz bezinin ve testislerin alınıp Şarik'e yerleştirilmesi ve ondan medeni bir insana ulaşmasının beklenmesi ki medenilik tartışılır, gizil bir eleştiri olarak sunulmaya çalışılan Sovyet Rusya'sı iktidarlarının ideal bir sosyalist inşa etmeye çalışırken çuvallamasının ötesinde, Doktor Filippovich tarafından insan olanın varılacak son nokta gibi yansıtılmasından dolayı da eleştiriye açıktır. Bakıldığında doktor bu düşüncesine dair yer yer şüpheye düşer:

...Hay dilimi eşekarısı... Beş yılım hipofiz eşelemekle geçti benim... Nasıl bir işin altından kalktım biliyor musunuz, akıl alır gibi değil. Şimdi insanın sorası geliyor, neden diye? Fevkalade bir günde dünyanın en tatlı köpeğini alıp insanın tüylerini diken diken eden böyle bir musibete dönüştürmek için mi? (110).

İnsanın insan-olmayan hayvanları dönüştürme arzusu sadece bir musibete dönüştürme gafletinden kaynaklanmıyor, beşerî kültürün dışında gördüğü doğaya karşı verdiği mücadelede üstün gelme kibrinden kaynaklanmaktadır. Bu öyle bir raddeye gelmiştir ki -bu hikâyede olduğu gibi- okuyuculardan tutumları değerlendirirken Şarik'i bir özne olarak görmelerinden ziyade insana içkin görülen tutumları değerlendirmeleri istenir. Şarik ancak madunlaştırılarak, köpeklikten çıkarılarak Şarikov Bey olduktan sonra ciddiye alınmaya başlar. O noktada Şarikov'un eylemleri ve kızgınlığı, doğup-büyüdüğü köpek olma halinin sosyo-kültürel öğelerinin dışında, beşerî olanla sınıanır, bu açıdan Şarikov'un sokaktan geldiği için beşeri bir ideoloji olan Marksist sınıf kinini yeniden ürettiği iddia edilebilir. Oysaki insanmerkezcilikten kurtulmaya çalışan bir okuyucu, Şarikov'un tutumlarını bir sınıf kını olarak değil türcülüğe maruz kalmış bir canlının kını olarak da pekâlâ görebilir.

İnsana ait hipofiz bezinin ve testislerin bir köpeği bu denli değiştirebilmesi, dönemin bilim anlayışına dair düşündürücüdür. Descartes'in insan zihnini bedene nazaran öncellemesi, bedeni bir makine gibi ele alması, dönemin bilim anlayışında zihinden bedene doğru bir tedavi sürecini var etmez. Aksine, örneğin ruhsal hastalıkların tedavisinde görüldüğü üzere, bedene doğrudan müdahale içeren tedavilerle iyileştirilmeye çalışılırdı. Daha

iyi anlaşılması açısından, psikolojik hastalıkların bilim camiası tarafından 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar nasıl tedavi edilmeye çalışıldıklarına bakmamız gerekir⁵. Ortaçağın “şeytan çıkarma” gibi tedavi pratiklerinden sonra, Franz Joseph Gall, Johann Spurzheim, Wilhelm Griesinger gibi nörologlar bugün adına “frenoloji” dediğimiz, insanın tüm karakteristik özelliklerinin beyin bölgesinde gerçekleştiği ve tüm hastalıkların iyileştirilmesi için lobotomik bir tedavinin gerekeceği anlayışını savunmuştur (Arslantaş ve Mert, 2022; Ekmekçi, 2018). Bu bakış açısı o kadar güçlüydü ki Sigmund Freud, bir dönem kliniklerde çalışmış bir nörolog olmasına rağmen, psikolojik hastalıkların etiolojisine dair telkin gibi farklı bir tedavi metodu önerince yer yerinden oynamıştır. Bunun nedeni Freud’un döneminin her hastalığa derman bulan nörologlarından yetkilerini almasıydı. Mary Shelley’in *Frankenstein* (2021) romanındaki doktor Frankestein gibi, Doktor Filippovich ve Bormental’in tanrısı oynarcasına kibre kapılmalarının altı boş değildir, arkalarında tarihler boyunca süregelen bir üst akıl mevcuttur. Şarik’in Şarikov Bey olması da insana ait hipofiz bezi ve testisler sayesinde gerçekleşir. Hatta öyle ki Şarik’in insan olduktan sonraki karakteristik özelliklerinin de hipofiz bezinin ve testislerin alındığı suçlu Klim Çuğunkin’in karakteri olduğu düşünülür:

“Moskova çıldırıyor... Peki ya pratik açıdan? Kim var şimdi karşınızda?” Preobrajenski parmağıyla Şarikov’un uyuduğu muayenehane tarafını gösterdi.

“İstisnai bir hergele.”

“Ama kim o? Klim! Klim!” diye bağırdı profesör, “Klim Çuğunkin! (Bormental’in ağızı açık kaldı.) İşte buyurun: iki sabıka kaydı, alkolizm, alacaksın her şeyi, bölüştüreceksin, kaybolan şapka ve iki onluk (Filip Filipoviç jübile اساسını hatırladı ve kıpkırmızı kesildi), hödük ve domuz... Asayı bulacağım ama. Özetle, hipofiz insana belirli bir çehre kazandıran kapalı bir kutu. Belirli!...” (111-112).

Doktorlar tarafından, genelde bedenin, özelde ise beynin işlevinin bu denli önemli varsayılması, sosyal bilimler düşünce tarihindeki pozitivizm anlayışı ile bağlantılıdır. Örneğin, akademi dünyasına pozitif bilimlerden çok sonra 19. yüzyılda girmiş sosyoloji disiplini başlarda Descartes’in zihin-

⁵ Ortaçağ’da, dini otoritelerin baskın olmasından mütevellit, tedavi süreçlerinde tanrısal olana atıf verildiği görülmüştür. Sözgelimi, “şeytan çıkarma” gibi ritüellerin oraya dayandığını düşünüyorum. Bu skolastik dönemde, Foucault’un delilere karşı uygulanan “kapatma” pratiğinin de (1992: 75-121) ruhtan ziyade bedene yönelik eylemliliğe işaret etmesi açısından önemli buluyorum, fakat burada romandaki doktorların bilim anlayışlarını anlamak suretiyle rasyonel gerekçelerle bilim adı altında yapılan pratikleri esas alacağım.

beden, madde-metafizik gibi düalist ayrımlarından etkilenecek, toplumların da ancak maddi öğeler ve bu öğelerin ilişkilerinin araştırılması ile tanımlanabileceğini iddia eder. Tarihte idealistlere karşı materyalistlerin karşı savları ile başlayan bu madde-maddi olmayan ayrımı, sosyoloji disiplini başta olmak üzere, birçok sosyal bilimciyi duyularla algılanabilen, sınanabilen, ilişkisellikleri işaret edilebilen toplumsal öğeleri takip etmeye itmiştir (Güvenç, 2020; Güzeloğlu, 2021). Pozitivist anlayışın, maddi/bedeni olanı referans alarak hareket etmesi, insan-olmayan hayvanlarla kurulacak ilişkilerin de maddi/bedeni olanla sınırlanacağı anlamına gelmektedir. Bunun nedeni de insan-olmayan hayvanların ruhsal/zihinsel yapılarından bağımsız, maddi birer öğe olarak ele alınıyor olmasıdır. Romanın girişinde Şarik'in düşüncelerini okurken, çevresindeki insanların kendisinin ne düşündüğüne dair bir çaba sarf etmediğini, ancak maddi bir gösterge olan dil yetisinin kazanılmasıyla bir iletişimin kurulmaya başlandığını görüyoruz. İlk karşılıklı iletişim kurma anı önemlidir, Şarik başlarda küfürlü şeyler dile getirirken ciddiye alınmaz. Bunun nedeni hem Doktor Filippovich'in hem de Bormental'un dış vurulan kelimelerin bilinçsizce döküldüğünü düşünmesidir. Bormental, Şarik'in evrimsel sürecini gözlemlerken tuttuğu günlüğe şunları not düşer:

Kanaatime göre, olay şu: Vücut tarafından kabul edilen hipofiz köpek beyinde konuşma merkezini harekete geçirdi ve kelimeler akmaya başladı. Bence, karşımızda tekrar oluşturulan değil, canlanan, açılıp saçılan bir beyin var. Ey, evrim teorisinin muhteşem kanıtı! Ey, köpekten kimyager Mendeleev'e uzanan muazzam zincir!... Bir varsayımım da şu: Şarik'in beyni köpek döneminde yığınla kavram biriktirmiş. Kullanmaya başladığı ilk kelimelerin hepsi sokağa ait. Bunları duydu ve beyinde muhafaza etti. Şimdi sokaktan geçerken karşıma çıkan köpeklere saklı bir dehşetle bakıyorum. Tanrı bilir beyinlerinde ne gizlendiğini. (69).

Bormental'a göre Şarik, insanlık tarihinin milyonlarca yıl süren evrim sürecini sadece haftalar içerisinde gerçekleştirmektedir. Konuşma yetisinin bir diyalog gerçekleştirebilecek düzeye gelmesiyle Şarikov olarak tanımlanır. O artık, bir dile sahiptir, haliyle konuşabilme yetisi ile birlikte düşünebilir ve düşünen bir varlık olarak da insanlaşabilir. İnsan, içerisine düştüğü evrende, çevresini kuşatan şeyleri dil aracılığıyla tanımlar ve her tanım, tanımayı getirir. Şeylere isimler kondukça sahip olunur (Cassirer, 2005: 75-85). Bu yaklaşım, ilk bilinen düşünürlerden günümüze değin oturmuş vaziyettir. Öyle ki insanın ne'liğine yapılacak bir tartışmada ilk akla gelen şey, kuşkusuz, insanın insan-olmayan hayvanlara nazaran konuşuyor olmasıdır. Hatta bu

çizgiyi takip ederek kimileri, insanın konuşmasını ve sonucunda kültürel bir yapı inşa etmesini, insana dair insan olmaklığı “insan, kültürel bir varlıktır” şeklinde bir çıkarımla taçlandırmaktadır. Burada, dilin ne olduğu ve ne gibi işlevlere sahip olduğunu, beşerî dil ve beşerî-olmayan dil ayrımını tartışmayaacağım, fakat kabaca dilin temel bir işlevi olarak iletişim kurmayı ele alırsak, insan-olmayan hayvanlarla iletişim kurulamayacağını veya insan-olmayan hayvanların kendi aralarında iletişim kurmadıklarını iddia etmek yanlış olacaktır. Keza, iletişim dediğimiz şeyin, dilin dışındaki alternatifleri de soruşturulabilir⁶. Şarik’in karşısındakiyle beşerî dil aracılığıyla iletişim kuracak noktaya gelmesi, hem Doktor Filippovich’in hem de Bormental’in Şarik’e karşı daha ciddi yaklaşmasını sağlamıştır. Hatta sadece doktor değil, evde hizmetli olarak çalışan Zina ve Darya da Şarik’i daha ciddiye almaktadır, fakat bu uzun sürmez, çünkü Şarik, köpekken edindiği alışkanlıkları tekrarlamaya başlar. Sözgelimi, koltuk altlarındaki pireleri ağızıyla yakalamaya çalışır. Evin içindeki ve sokaktaki kedilere karşı nefret duyar. Cinsellik, yemek, içmek gibi temel ihtiyaçlara öncelik verir, ki bu Zina’ya tecavüze yeltenmesine kadar gider. Bu gibi tutumlar sonucunda evde terör eser. Şarik, daha da insanlaşarak bir iş sahibi olmaya karar verir ve kentteki kedileri toplama ofisinin başına geçer. Roman boyunca Şarik’in kedilere karşı olan nefretine dikkat çekilmektedir. Burada kedi-köpek şeklinde ikili bir ayrıma gidilir. Hatta iş o kadar çığırından çıkar ki sokakta yaşayan kedilerin Şarik tarafından boğazlanarak öldürüldüğünü görürüz. Şarik, her ne kadar insana benzer anatomik yapıya sahip olmuş olsa da tutumlarıyla halen tam bir insan değildir, amorf bir yapıda, insanla köpek arasında bir eşiktir. Bir taraftan insan olmaya dair meşruiyetini sağlamak için çalışmak, sevgili yapmak, arkadaşlar edin-

⁶ Dilin sınırlarını sorgulayarak insanın insan-olmayan hayvanlarla ilişkisi bağlamında ele alan bazı düşünürler var. Örneğin, Giorgio Agamben, *Açıklık, İnsan ve Hayvan* eserinde dili, insana içkin bir değer olmaktan ziyade tarihsel bir ürün olarak ele alır. Dil, tarihin bir ürünüdür. İnsan, konuşmadığı zaman, yani Agamben’in tabiriyle Homo Alalus (Dilsiz İnsan) olduğunda insan-olmayan hayvanlarla aynı konumdadır (2012: 41). Benzer tartışmayı yeni materyalizm üzerinden yürüten Karen Barad ise insanın insan-olmayan hayvanlarla ilişkisinin dışına çıkarak, insanın çevresindeki nesnelere kurduğu ilişkiyi referans alarak dilin maddeden bağımsız olmayacağını iddia eder. Ona göre maddelerin alımlanması dilsel bir söylem çerçevesinde olur. Maddeyi dilden, dili de maddeden ayırmak mümkün değildir (Buran, 2020: 43-44). Tartışmalarda, tam tersi konumda, Carol Adams da “kayıp gönderge” kavramıyla, dilin madde üzerindeki etkisini eleştirir ve “et” kelimesi üzerinden tartışmayı yürütür. Ona göre de bugün “et” dediğimizde, işaret ettiğimiz şey bir tüketim nesnesidir. Yeni doğmuş bir bebeğe “et” denildiğinde, ilk aklına gelecek şey bir tüketim nesnesidir. Adams, “et” dediğimiz şeyin bir başkasının bedeni olduğunu, dilin bu biçimiyle kullanılageldiği için kelimenin asıl işaret etmesi gereken gerçekliği saptırdığından bahseder (2013: 100).

mek vs. gibi beşeri vasıfları üstlenmeye çalışırken, bir taraftan da içinden geldiği yaşamın belirlenimlerinden kurtulamaz, ki belki de kurtulmak gibi bir çabası da yoktur.

Romanın sonlarına doğru geldiğimizde, işlerin gittikçe karıştığını, Şarik'in türsel bir bunalım yaşayarak çevresindekilere uyum sağlayamadığını görürüz. Şarik, Martin Heidegger'in şair Friedrich Hölderlin'e atıfla dile getirdiği gibi "insan olarak dünyada meskenleşmeye" çalışır (URL-2). Bu aynı zamanda, ontolojik olarak bir kopuşu işaret eder, çünkü insan, fırlatıldığı dünyayla varoluşsal bir ilişki kurar, bu ilişki ölüm ile yaşam arasında salınmayı gerektirir. Şarik'e baktığımızda da gitgeller yaşamasını, sosyal ilişki örüntülerini okumaya çalışmasını, bir yanıyla kendi meşruiyeti için egosunu varlığının gerekliliği olarak işe koşturmasını vs. meskenleşme süreci olarak anlayabiliriz, fakat Şarik insan - köpek eşiğinden çıkmasına izin verilmeden, tekrardan ameliyata sokulur ve köpekleştirilir.

Sonuç

Ne vakit insan olmayan hayvanlarla insanların ilişkisi sorunsallaştırılmaya çalışılsa, çoğunlukla, insan-olmayan hayvanların insanlara karşı temsil edildiği yanılığısı üzerinden "Nasıl anlayacaksın onları?", "Anlayamadığımız şeyi nasıl savunabiliriz?" gibi sorularla karşılaşmaktadır. Oysaki buradaki amaç, insanın içinde bulunduğu evrendeki konumunu sorgulamaktır. Bir insan olarak en fazla kendi türümüzü temsil edebiliriz. Bu yüzden, çoğu posthümanist araştırmacılar, insan-olmayan hayvanlara duyulan sempatiye dayalı romantik bir eğilim içerisindeymiş gibi algılanmaktadır, fakat aksine, insanın insan türüne duyduğu bu diğerlerini dışlayan, ezici romantik tutumlara karşı cephe alınmaktadır. Elbette ki birebir karşılaşılan, bir ilişki ağı inşa ettiğimiz kimi insan-olmayan hayvanlara karşı sempati besleyebiliriz, bu gayet olağandır, fakat posthümanizm üzerinden şekillenen hayvan hakları mücadelesini romantik eğilimlere indirgemek büyük yanılığdır, hedef şaşırtmaktır. Bugünün birçok toplumsal sorununun, insanın insanmerkezci tutumlarından kaynaklandığını düşünmekteyim. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ırkçılık, yoksulluk, siyasi yolsuzluk, çocuk işçiliği, göç sorunları, çarpık kentleşme, çevre kirliliği, salgın hastalıklar ve daha niceleri insanın içinde bulunduğu evrende kendini merkeze koyan bencilliğinin yansımalarıdır.

Edebiyat alanı da kurduğumuz bu sosyo-kültürel yapı içerisinde bu insanmerkezci tavır ve tutumlardan ayrı düşünülemez. İnsan-olmayan hayvanları dışlayan bir noktadan yaklaşan yazarlar ve bu yazarları türcü perspektifle eleştirmeden, verileni olduğu gibi kabul eden okuyucular, diğer bir-

çok ilişkisinde de benzer dışlamaları toplumsal sorunlar bağlamında yeniden üretmektedir. Burada yapılması gerekenin, insan türü olarak, düşüncüsel bir perspektifle konumuzun sorgulanması olduğunu düşünmekteyim.

Kaynakça

- Adams, Carol James (2013). *Etin Cinsel Politikası*. Çev. Güray Tezcan, Mehmet Emin Boyacıoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agamben, Giorgio (2012). *Açıklık, İnsan ve Hayvan*. Çev. Meryem Mine Çilingiroğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayıtgu, Gülçin (2016). “Deleuze’ün Felsefesi ve Tarih”. *Dört Öge*, 10: 133-142.
- Bayar, Işıl (2004). “Tarih Anlayışları Bakımından GWH Hegel, F. Nietzsche ve M. Foucault”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21(2): 245- 252.
- Bozok, Nihan (2019). “Herkesle ve Kimsesiz, Türler Arasında ve Kökensiz Si-borg: Donna Haraway’in Düşüncesinde Feminist Bir Beden Politikasının İmkânları”. *ViraVerita E-Dergi*, 9: 128-148.
- Bulgakov, Mihail (2017). *Köpek Kalbi*. Çev. Mustafa Yılmaz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Buran, Sümeyra (2020). *Edebiyatta Posthümanizm*. London: Transnational Press London.
- Cassirer, Ernst (2005). *Sembolik Formlar Felsefesi I: Dil*. Çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları.
- Çelik, Ezgi Ece (2018). “Haraway’in Yoldaş Türleri ve Ağ Ören Anlatılar”. *FLSF Dergisi*, 26: 27-46.
- Demir, Metin (2014). “Laboratuvar Yaşamının Antropolojisi: Bruno Latour’un Bilim İncelemeleri ve Metafizik Sonuçları”. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 36: 145-196.
- Descartes, Rene (1998). *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çev. Avşar Timuçin. İstanbul, Türkiye: Cumhuriyet Dünya Klasikleri.
- Descola, Philippe (2013). *Doğa ve Kültürün Ötesinde*. Çev. İsmail Yerguz. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Durukoğlu, Salim ve Alkan, Bayram (2016). “Türk Edebiyatının Sürgündeki Yazar ve Şairleri”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4(9): 135-155.

- Ekmekci Perihan Elif (2018). “Psikiyatri Tarihinde Bir Dönüm Noktası: 19. Yüzyılda Avrupa’daki Gelişmeler ve Etkileri”. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 26(2): 77-85.
- Elias, Norbert (2004). *Uygarlaşma Süreci I, II*. Çev. Erol Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, Michel (1993). *Deliliğin Tarihi 1*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.
- Freud, Sigmund (2011). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. Çev. Saffet Murat Tura. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Göymen, Ali Yalçın (2007). *Hegel ve Marx’ın Tarih Anlayışlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngörmez, Bengül (2017). “Rus Halklarının Vicdanı: Rus Edebiyatı”. *Liberal Düşünce Dergisi*, 88: 31-39.
- Güvenç, Cemaleddin (2020). “Sosyal Bilimlerde Yöntem Olarak Pozitivizm Bakış Açısı ve Değerlendirmesi”. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 109-120.
- Güzeloğlu, Tuğşat (2021). “Eleştirel Teori ve Pozitivizm Eleştirisi”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1): 95-102.
- Haraway, Donna (2013). *When Species Meet*. London: University of Minnesota Press.
- Hegel, Friedrich (2006). *Tarih Felsefesi*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, Friedrich (2011). *Tinin Görüngübilimi*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Humm, Maggie (1994). *A Reader’s Guide to Contemporary Feminist Literary Criticism*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Korkmaz, Erhan (2023). Eastern Horsefly: Implications of Fatima Mernissi’s Work on The Islamic Ethos. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 19: 262-276.
- Latour, Bruno (2021). *Toplumsal Yeniden Toplama: Aktör-Ağ Teorisine Bir Giriş*. Çev. Nüvit Bingöl. İstanbul: Tellekt Yayıncılık.
- Latour, Bruno ve Woolgar, Steve (2022). *Laboratuvar Hayatı: Bilimsel Olguların İnşası*. Çev. Ümit Tatlıcan. Ankara: Phoenix Yayınları.

- Mert, Eda ve Arslantaş, Hülya (2022). “‘Deli ve Dâhi’ Filminin Psikiyatrinin Tarihi ve Psikiyatrik Tedaviler Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(3): 299-307.
- Moran, Berna (2001). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, Berna (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özakın, Duygu (2019). “Sovyetlerde Biyoetik İhlâllerine Yönelik Bir Eleştiri: Mihail Bulgakov’un ‘Köpek Kalbi’ Eserinde İnsan-Hayvan Melezi”. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 6(1): 34-42.
- Parla, Jale ve Irzık, Sibel (2021). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ryan, Derek (2015). *Hayvan Kuramı*. Çev. Ayten Alkan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selden, Raman; Widdowson, Peter ve Brooker, Peter (2005). *A Reader's Guide To Contemporary Literary Theory*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Shelley, Mary (2021). *Frankenstein*. Çev. Orhan Yılmaz. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2016). *Madun Konuşabilir mi*. Çev. Emre Koyuncu. Dipnot Yayınları.
- Sunar, Şebnem (2020). “Olimpia, Frankenstein’in Yaratığı ve Diğerleri: Post-hümanizmin Yazınsal Kaynakları”. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 44: 23-39.
- Şar İşbilen, Evren ve Çığır Dikyol, Derya (2020). “Antik Yunan Dünyasında Bir Kadın Olarak Sappho’nun Yeri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66: 147-161.
- Tilci, Önder (2022). “Diyalektikten Tedrici İlerlemeye Gelişme Fikrinin Dönüşümü: Herbert Spencer’in Bilgi Anlayışı ve Evrim Düşüncesi”. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 402-418.
- URL-1: “Antik Yunan’da Bir Kadın Şair Sappho ve Lezbiyen Terimi”. <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/antik-yunanrsquoda-bir-kadin-sair-sappho-ve-lezbiyen-terimi> (Erişim: 01.01.2024).
- URL-2: “Heidegger’de Fırlatılmışlık Duygusu: Tek Başına İnşa, İskân ve Yer-Varlık İlişkisi”. <https://www.gzt.com/cins/heideggerde-firlatilmislik->

duygusu-tek-basina-insa-iskn-ve-yer-varlik-iliskisi-3592606 (Erişim: 01.01.2024).

Yetkin, Gülhanım Bihter ve Öksüz, Gamze (2019). “Edebiyatın Sadık Kahramanları: Köpekler ve Mumu”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(47): 4248-4258.

Yurdakul, Çiğdem (2018). “Marx’ın Tarih Anlayışı: Tarihsel Materyalizm. Maarif Mektepleri”. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1(3): 1-19.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teşekkür: Bu makalenin tohumları, 2023-2024 Güz Dönemi, İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar ve Medya Yüksek Lisans Programından aldığım Edebiyat ve İletişim dersinde atıldı. Burcu Canar hocamın ders kapsamında bizlere sunduğu okumalar ve ders içi tartışmalar, bu makaleyi oluşturmamda yardımcı oldu. Ayrıca, kendisinin makale üzerindeki düzeltmeleri oldukça faydalıydı. Burcu Canar hocama teşekkürlerimi sunuyorum. Sevgili Muhammet Öksüz’ün itinayla metnimi didik didik etmesi de metnin olgunlaşma sürecinde faydalıydı, kendisine dostluğu için teşekkür ederim. Son olarak, hem hayat yoldaşım hem de meslektaşım olan Sebahat Gökçe Ağbaş’a bana olan maddi-manevi destekleri için minnettarım.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgments: *The seeds of this article were sown in the Literature and Communication course I took from the Cultural Studies and Media Master’s Program at the Faculty of Communication in the 2023-2024 Fall Semester. The readings and in-class discussions that my teacher Burcu Canar presented to us during the course helped me create this article. Additionally, her corrections to the article were very helpful. I would like to thank my teacher Burcu Canar. Dear Muhammet Öksüz’s careful study of my text was also beneficial in the maturation process of the text, I thank him for his friendship. Finally, I am grateful to Sebahat Gökçe Ağbaş, who is both my life partner and colleague, for her moral and material support.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*